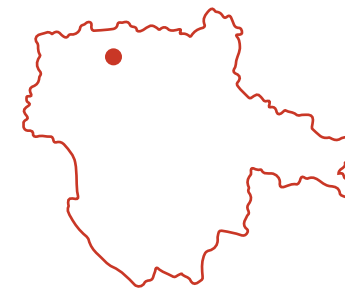

články a studie

Nádvoří královského paláce hradu Zvíkova před Marchettiho rekonstrukcí v osmdesátých letech 19. století

Zvíkov Castle Royal Palace Courtyard
prior to Marchetti's Reconstruction
in the 1880s

Jana Pařízková Čevonová – Marek Pařízek

Abstrakt: Arkádový patrový ochoz obíhající nádvoří královského paláce hradu Zvíkova patří k působivým a vývojově závažným dílům raně gotické přemyslovské architektury. Jeho středověkou podobu znejasnilo rozsáhlé poškození v úrovni patra a následná komplexní rekonstrukce, která se uskutečnila v osmdesátých letech 19. století. Studie na základě analýzy ikonografie a písemných pramenů poukazuje na starší romantickou obnovu ochozu zahájenou po roce 1853 a reviduje dosavadní představy o původní středověké podobě arkád a schodišť ochozu.

Klíčová slova: středověká architektura; hrad Zvíkov; arkádový ochoz; Antonín Šiman (Anton Schimann); Raimund Marchetti

Studie vznikla na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace (DKRVO) poskytované Ministerstvem kultury ČR (výzkumná oblast II. Dějiny památkové péče v českých zemích) a rozpočtu NPÚ.

Abstract: The two-storey arcaded gallery, encircling the Zvíkov Castle Royal Palace's courtyard, is one of the most impressive and significant works of early Gothic Premyslid architecture in terms of development. Its medieval appearance was obscured by extensive damage at the upper level and the subsequent comprehensive reconstruction that took place in the 1880s. Based on an analysis of iconography and documentary sources, the study points to an earlier Romantic restoration of the gallery initiated after 1853 and revises existing ideas about the original medieval form of the arcades and staircases of the gallery.

Keywords: medieval architecture; Zvíkov Castle; arcaded gallery; Antonín Šiman (Anton Schimann); Raimund Marchetti

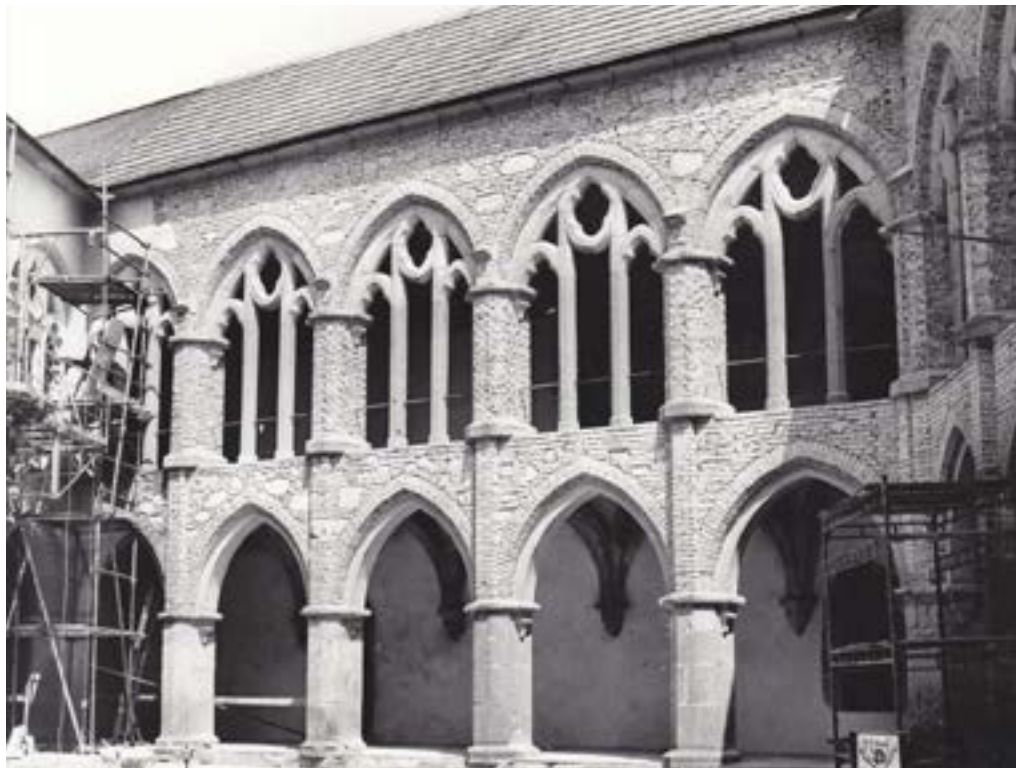
The study was carried out on the basis of Institutional Support for the Long-Term Conceptual Development of a Research Organisation provided by the Ministry of Culture of the Czech Republic (Research Area II. The History of Heritage Conservation in the Czech Lands) and the National Heritage Institute's budget.

Dosavadní bádání upozornilo na pozoruhodné souvislosti patrového ochozu paláce zvíkovského hradu v nejširším evropském kontextu.¹ Současně zkoumalo jeho autenticitu ve vztahu k rekonstrukci v osmdesátých letech 19. století. Pro knížete Karla III. ze Schwarzenbergu ji projektoval a řídil inženýr Raimund Marchetti († 1907), od roku 1875 stavební správce panství Orlická nad Vltavou. Starší literatura mylně předpokládala, že při ní bylo zachováno přízemí ochozu,² byť se už od roku 1888 mohla opírat o vyjádření Františka Tyla naznačující radikální postup: „[...] do r. 1886 zvednuta ambitová chodba

¹ Vývojové předstupy patrového arkádového ochozu zvíkovského paláce bývají hledány obecně ve Středomoří, nejbližší architektonický kontext představuje Sicilské království Fridricha II. Štaufského a rakouské državy Babenberků v první polovině 13. století. Až následně bylo toto pojetí rozvíjeno u řádových hradů v Prusku. BACHMANN, Erich, *Architektur bis zu den Hussitenkriegen*, in: *Gotik in Böhmen. Geschichte, Gesellschaftsgeschichte, Architektur, Plastik und Malerei*, SWOBODA, Karl M. (ed.), München 1969, s. 40; PRIX, Dalibor, *Hlava první. 796–1310*, in: *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada. Architektura*, KRATOCHVÍL, Petr (ed.), Praha 2009, s. 100. Podrobně k postavení Čech ve vývoji hradů kastelového typu DURDÍK, Tomáš, *Hrady kastelového typu 13. století ve střední Evropě*, Praha 1998, zvl. s. 154–155.

² Např. SOUKUP, Josef, *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátku XIX. století XXXIII. Politický okres Písecký*, Praha 1910, s. 399; MENCLOVÁ, Dobroslava, *České hrady I*, Praha 1972, s. 221.

veskrz a v celé výši obojího patra.³ Velký rozsah prací později zjistil stavebněhistorický průzkum, na němž se v sedmdesátých letech 20. století podíleli Luboš Lancinger, Dobroslav Líbal a Alena Lišková.⁴ Autoři konstatovali, že byly použity staré architektonické články, jejichž původní umístění ale nelze zjistit.⁵ Tyto závěry potvrzuje fotografická dokumentace fasád po odstranění omítek v roce 1978 [obr. 1].⁶ S výjimkou úseku lomového zdiva v přízemí jižně od průjezdu zachycuje nepochybně novodobé cihlové a smíšené zdivo.⁷ Dosud nejpodrobnější analýzu Marchettiho zásahu publikovali Líbal s Lancingerem v roce 1996.⁸ Nově se lze zaměřit na předcházející období přibližně od počátku

Obr. 1. Zvíkov, hrad, fasáda severního ramene ochozu paláce po odstranění omítek, zdroj: NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, inv. č. 28354, foto: Hugo Moc, 1979

- 3 TYL, František, *Paměti Zvíkovské, obraz dějepisný a místopisný Zvíkova, hradu i panství*, Praha 1888, s. 186.
- 4 LANCINGER, Luboš, *Hrad Zvíkov. Stavebně historický průzkum. 1. etapa – dějiny budovy*, Praha 1974, strojopis uložený v archivu NPÚ GnŘ, bez inv. č.; LANCINGER, Luboš – LÍBAL, Dobroslav – LIŠKOVÁ, Alena, *Hrad Zvíkov. Stavebně historický průzkum Královského paláce I. Textová část*, Praha 1976, s. 44–226, strojopis uložený v archivu NPÚ ÚOP ČB, inv. č. 1178; LÍBAL, Dobroslav – LIŠKOVÁ, Alena, *Hrad Zvíkov. Stavebně historický průzkum Královského paláce. Dílčí zhodnocení nálezů vnitřního nádvoří*, Praha 1977, strojopis uložený v archivu NPÚ GnŘ, bez inv. č.
- 5 LÍBAL, Dobroslav (spolupráce LIŠKOVÁ, Alena), [stavební rozbor a vyhodnocení], in: LANCINGER, L. – LÍBAL, D. – LIŠKOVÁ, A., *Hrad Zvíkov*, s. 44–226, zvl. s. 163–201. Srov. KUTHAN, Jiří, *Gotická architektura v jižních Čechách. Zakladatelské dílo Přemysla Otakara II.*, Praha 1975, pozn. 172 na s. 132; Výsledky petrografického průzkumu VARHANÍK, Jiří – ZAVŘEL, Jan, K morfologii a petrografii raně gotické výstavby hradu Zvíkova, *Památky a příroda*, 1986, roč. 11, č. 2, s. 65–71; VARHANÍK, Jiří – ZAVŘEL, Jan, Nové nálezy architektonických článků z 13. století na hradě Zvíkově, *Památky a příroda*, 1989, roč. 14, č. 7, s. 457.
- 6 NPÚ ÚOP ČB, inv. č. 28354 a další fotografie ze souboru.
- 7 Lomové zdivo v přízemí jižně od průjezdu souvisí pravděpodobně až s opravami v 19. století. Při jihozápadním nároží navazuje na krátký starší úsek, z něhož vystupuje spára zaniklého portálu či okna.
- 8 LÍBAL, Dobroslav – LANCINGER, Luboš, Zvíkov – arkádové nádvoří paláce a jeho přestavba v osmdesátých letech minulého století, *Castelloologica Bohemica*, 1996, roč. 5, s. 23–34.

19. století, které poukazuje jak k východiskům velké rekonstrukce, tak ke středověkému architektonickému řešení.

Schodiště a fasády ochozu před Marchettiho rekonstrukcí, dosavadní poznatky

Současnou podobu fasád nádvoří paláce charakterizují patrové arkády na osmibokých pilířích, v přízemí otevřené a v patře s kružbami. Jsou převážně lomené, pouze v ose průjezdu západního křídla a v jeho severní krajní ose mají půlkruhové záklenky. Nepokračují v přízemí ve dvou osách jižně od průjezdu, kde se nachází plná zeď. Další výraznější odchylku představuje úzká lomená arkáda schodiště v jižní ose severovýchodního křídla. Víceméně jednotné provedení fasád kontrastuje s nepravidelným mnohobokým půdorysem uzavřeného nádvoří, což odpovídá novému architektonickému pojetí v podmínkách starší zástavby. Josef Soukup v roce 1910 sestavil základní přehled ikonografie hradu a upozornil na stav dochování arkádového ochozu před Marchettiho rekonstrukcí.⁹ Klenby přízemí byly z velké části zřícené, v patře se dochovaly jen klenební konzoly. Dále zmínil „holé pilíře“ patra. Velmi pravděpodobně takto označil čtyři (respektive tři přesahující do patra) ikonograficky doložené opěráky západního křídla, odstraněné při Marchettiho rekonstrukci. Domníval se, že arkády přízemí původně vyplňovaly kružby. Mohl přitom vyjít z historických vyobrazení kružeb v celkem čtyřech arkádách přízemí. Kružba v druhé (?) arkádě od západu jižního ramene chodby je zachycena na litografii Augusta Carla Hauna zhotovené podle kresby Františka Kalivody († 1858) [obr. 2].¹⁰ Dřevoryt Baltazara Kašpara Kutiny publikovaný ve stati Františka

Obr. 2. Zvíkov, hrad, pohled ze severní chodby ochozu k jihu, August Carl Haun podle kresby Františka Kalivody, předloha mezi 1853–1858, zdroj: SOA Třeboň, fond RA Schwarzenberg Orlík, inv. č. 593, ev. č. 2747

Obr. 3. Zvíkov, hrad, pohled průjezdem západního křídla na nádvoří paláce, Baltazar Kryštof Kutina, 1873, zdroj: Světozor, 1873, roč. 7, s. 262

- 9 SOUKUP, J., *Soupis památek*, s. 369–370. K ikonografii hradu Zvíkova dále zvl. LANCINGER, L., *Hrad Zvíkov*, s. 28; LANCINGER, Luboš, *Dějiny hradu*, in: LANCINGER, Luboš – LÍBAL, Dobroslav – LIŠKOVÁ, Alena, *Hrad Zvíkov. Stavebně historický průzkum Královského paláce I. Textová část*, Praha 1976, strojopis uložený v archivu NPÚ ÚOP ČB, inv. č. 1178, s. 33. Přehledy Soukupa a Lancingera v jednotlivostech doplnili DURDÍK, Tomáš, *Nálezová zpráva o historickém vyobrazení vnitřního nádvoří hradu Zvíkova z roku 1790*, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., dokument C-TX-199807167, dostupné online: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-TX-199807167> [1. 7. 2022]; LAVIČKA, Roman, *Královský palác*, in: LAVIČKA, Roman – ČAPEK, Ladislav – FRÖHLICH, Jiří et al., *Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců*, České Budějovice 2016, s. 31–53, 62–71; PAŘÍZKOVÁ ČEVONOVÁ, Jana – PAŘÍZEK, Marek, PATRNÝ, Michal – BERÁNKOVÁ, Lucie, *Hrad Zvíkov. Stavebněhistorický průzkum (2. etapa). Královský palác a zástavba kolem tzv. Placu západně paláce*, Praha 2018, strojopis uložený v archivu NPÚ GnŘ, bez inv. č.
- 10 Státní oblastní archiv v Třeboni (dále jen SOA Třeboň), fond Rodinný archiv Schwarzenberků, Orlík nad Vltavou (dále jen RA Schwarzenberg Orlík), inv. č. 593, ev. č. 2747.

Xavera Beneše o Zvíkově z roku 1873 [obr. 3]¹¹ a dřevoryt Františka Chalupy, provedený podle fotografie Jindřicha Eckerta, ve *Světězoru* (1878) a v *Hradech* Augusta Sedláčka (1897)¹² zobrazují kružby u tří arkád přízemí severovýchodního křídla. Při rekonstrukci v osmdesátých letech 19. století nebyly podle Soukupa kružby v přízemí obnoveny kvůli finanční nákladnosti.¹³

Základní hypotézu ke středověké podobě ochozu zvíkovského paláce formulovala Dobroslava Menclová (1972). Na rozdíl od Soukupa využila přímo výše zmiňovanou fotografii severovýchodní strany nádvoří, kterou pořídil Jindřich Eckert patrně mezi lety 1876–1878 [obr. 4].¹⁴ Povšimla si na ní zajištění koruny arkád přízemí cihlami a prejzy proti zatékání a uvedla, že všechny tři kružby v přízemí severovýchodního křídla byly obnoveny: „[...] do prázdných oblouků ve východní části (vedle dnešního schodiště) byly vloženy podle za-

Obr. 4. Zvíkov, hrad, pohled na severní a severovýchodní stranu nádvoří paláce, zdroj: AHMP, Sběrka fotografií, sign. XII 340, foto: Jindřich Eckert, mezi 1876–1878

- 11 BENEŠ, František Xaver, Zvíkov, *Světězor*, 1873, roč. 7, příloha k č. 22, obr. na s. 262. Dřevoryt Kutiny reprodukován v SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze království českého XI. Prácheňsko*, Praha 1897, obr. na s. 41, a dřevoryt Františka Patočky podle shodné, Kutinou upravené a o stafáž doplněné kresby v BERNAU, Friedrich, *Album der Burgen und Schlösser im Königreiche Böhmen I*, Saaz 1881.
- 12 Sl., VI., Zvíkov, *Světězor*, 1878, roč. XII, č. 15, 12. 4., obr. na s. 185. – SEDLÁČEK, August, *Hrady*, obr. na s. 9.
- 13 SOUKUP, Josef, *Soupis*, s. 397. Také DENKSTEIN, Vladimír, *Zvíkov*, Praha 1942 (= Poklady umění v Čechách a na Moravě 50), nestr.
- 14 Archiv hlavního města Prahy (dále jen AHMP), Sběrka fotografií, sign. XII 341. U grafické reprodukce fotografie z roku 1878 byl jako autor předlohy uveden také fotograf Julius Müllern, který s Eckertem spolupracoval od roku 1876. – Sl., VI., Zvíkov, *Světězor*, obr. na s. 185. Menclová znala reprodukci Eckertovy fotografie publikovanou v knize *Letem českým světem. Půl tisíce fotograf. pohledů z Čech, Moravy, Slezska a Slovenska*, Praha 1898, obr. 42. – Archiv Národního muzea (dále jen ANM), fond Dobroslava a Václava Mencloví (dále jen fond Mencloví), kart. č. 75, inv. č. 1247, fol. 1.

chovaných zbytků kružby“. Kladla tento zásah do let 1840–1844. Při pozdější Marchettiho rekonstrukci měly být kružby vybourány a přeneseny do patra. Současně ale zastávala názor, že kružby v arkádách přízemí patřily k raně gotické podobě nádvoří. Arkády přízemí „skutečně měly kružby, [...] po stranách dosedající na konzoly, dosud zavěšené po bocích pilířů.“¹⁵ Dle „různých stop“ se domnívala, ve shodě s dalšími autory,¹⁶ že v patře ochozu byla plná zeď prolomená okny s kružbami.¹⁷ Jiří Kuthan (1973) tento závěr odmítl jako nedoložitelný,¹⁸ později (1987) předpokládal v patře „do nádvoří obrácené oblouky“.¹⁹ Starší umístění kružeb v arkádách v patře přímo zvažoval pouze Dobroslav Líbal s Lubošem Lancingerem (1996).²⁰ Později Líbal (2001) navázal ještě celkovou charakteristikou arkádové chodby v přízemí, která u něho vzbuzovala „přes radikální rekonstrukci a vlastně převažující anastylozu originální dojem.“²¹ Umístění kružeb v arkádách přízemí hojně uvádí bádání následující po Menclové.²² Nový poznatek k nim uvedl Dalibor Prix (2017), který uvažoval o inspiraci v křížové chodbě kláštera benediktinů v Třebíči.²³ Patro zvíkovského paláce je v současnosti přístupné pouze z nádvoří po schodišti na jižním konci severovýchodního ramene ochozu. Ladislav Janák (1931) zmínil „původní schody“ do patra situované na jižním konci západního ramene ochozu, zrušené při Marchettiho rekonstrukci, zatímco stávající schodiště považoval až za její výsledek.²⁴ V tomto smyslu uvažovalo o západním schodišti další bádání.²⁵ Poznatky k jeho podobě rozšířily archivní průzkumy uskutečněné Kuthanem a Lancingerem.²⁶ Bylo upozorněno na rukopis knížecího zámeckého kaplana ve Varvažově Martina Benáka z roku 1858.²⁷ Lancinger kromě toho studoval do té doby neznámé plány paláce před Marchettiho rekonstrukcí.²⁸ Tyto plány nejsou signovány ani datovány. Nacházejí se v archivním fondu orlické schwarzenberské stavební správy třeboňského oblastního archivu, v inventáři

15 MENCLOVÁ, D., *České hrady I*, s. 216.

16 Např. DURDÍK, Tomáš, *Hrady na Písecku* – Die Burgen in der Gegend von Písek, in: *Hrady, hrady a tvrze na Písecku*, DURDÍK, Tomáš – KAŠIČKA, František – NECHVÁTAL, Bořivoj, Písek 1995, s. 85; DURDÍK, Tomáš, Zvíkov hrad, in: *Vybrané středověké památky Prácheňska*, DURDÍK, Tomáš – ADÁMEK, Jan – FRÖHLICH, Jiří – CHOTĚBOR, Petr, Praha 1998 (= Vlastivědná knihovnička Společnosti přátel starožitností 6), s. 22; PRIX, Dalibor, *Královské hrady*, in: *Dějiny v českých zemích 800–2000*, PETRASOVÁ, Taťána – ŠVÁCHA, Rostislav (edd.), Praha 2017, s. 124.

17 MENCLOVÁ, D., *České hrady I*, s. 216. Srov. VARHANÍK, J. – ZAVŘEL, J., *K morfologii*, s. 67; VARHANÍK, J. – ZAVŘEL, J., *Nové nálezy*, s. 457; VARHANÍK, Jiří, *Hlízová věž hradu Zvíkova, Průzkumy památek*, 2000, roč. 7, č. 1, s. 24.

18 KUTHAN, J., *Hrad Zvíkov*, s. 114; KUTHAN, J., *Gotická architektura*, s. 93.

19 KUTHAN, Jiří, *Zvíkov. Dějiny a umělecké památky hradu*, České Budějovice 1987, nestr.; KUTHAN, Jiří, *Česká architektura v době posledních Přemyslovců*, Vimperk 1994, s. 504; KUTHAN, Jiří et al., *Dílo kníže a králů z rodu Přemyslovců*, Praha 2018, s. 408.

20 LÍBAL, D. – LANCINGER, L., Zvíkov – arkádové nádvoří, s. 34.

21 LÍBAL, Dobroslav, *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*, Praha 2001, s. 593.

22 Srov. např. KUTHAN, J., *Hrad Zvíkov*, s. 114; KUTHAN, J., *Gotická architektura*, s. 93, pozn. 169 na s. 132; LÍBAL, Dobroslav (spolupráce LIŠKOVÁ, Alena), [stavební rozbor a vyhodnocení], in: LANCINGER, Luboš – LÍBAL, Dobroslav – LIŠKOVÁ, Alena, *Hrad Zvíkov. Stavebně historický průzkum Královského paláce I. Textová část*, Praha 1976, strojopis uložený ve sbírce NPÚ ÚOP ČB, inv. č. 1178, s. 188; DURDÍK, T., *Hrady na Písecku*, s. 85; LÍBAL, D. – LANCINGER, L., Zvíkov – arkádové nádvoří, s. 24, 25, 28, 34; DURDÍK, T., Zvíkov hrad, s. 22; LAVIČKA, R., *Královský palác*, s. 65; KUTHAN, J. et al., *Dílo kníže a králů*, s. 414.

23 PRIX, D., *Královské hrady*, s. 124.

24 JANÁK, Ladislav, *Zvíkov*, Milevsko 1931, nestr.

25 LÍBAL, Dobroslav – SVOBODA, Emanuel – MALÝ, Jaromír, *Zvíkov. Státní hrad a okolí*, Praha 1955 (= Publikace Státní památkové správy 11–6), s. 9, 10; KUTHAN, J., *Gotická architektura*, s. 93, pozn. 169 na s. 132; LÍBAL, D. (spolupráce LIŠKOVÁ, A.), [stavební rozbor a vyhodnocení], s. 182, 213; DURDÍK, T., *Hrady na Písecku*, s. 85; LÍBAL, D. – LANCINGER, L., Zvíkov – arkádové nádvoří, s. 23; LÍBAL, D., *Katalog*, s. 593.

26 KUTHAN, J., *Hrad Zvíkov*; LANCINGER, L., *Hrad Zvíkov*.

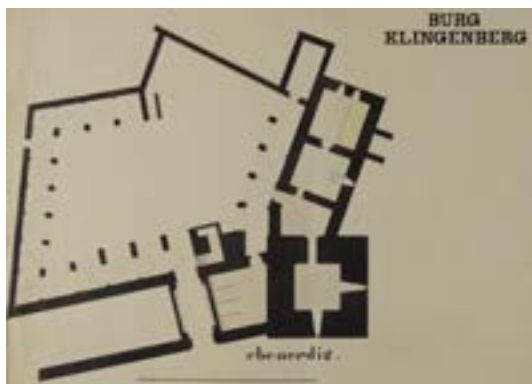
27 BENÁK, Martin, *Aufschriften der Burgruine Klingenberg. Nápisů pozůstalé na zříceninách hradu Zvíkovského*, Warvažow 1858, rukopis uložený v SOA Třeboň, fond Velkostatek (dále Vs) Orlick nad Vltavou, inv. č. 4663, kniha č. 2200.

28 LANCINGER, L., *Hrad Zvíkov*, s. 23; LANCINGER, L., *Dějiny*, s. 26; LÍBAL, D. – LANCINGER, L., Zvíkov – arkádové nádvoří. Přehled historických plánů Zvíkova LANCINGER, L., *Hrad Zvíkov*, s. 29–31, LANCINGER, L., *Dějiny*, s. 34–37.

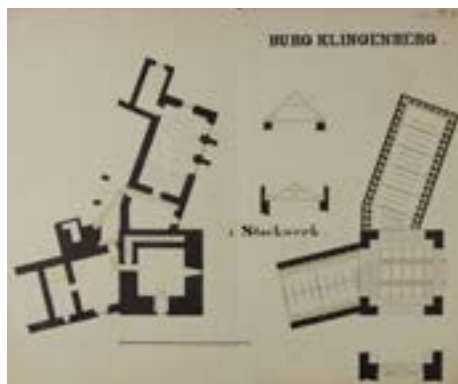
plánů panství Orlík označeném *Schimann* a datací „cca 1860“.²⁹ Patrně jde o dokumentaci objektů velkostatku zhotovenou stavebním inženýrem Antonínem Šimanem (Anton Schimann; † 1866). Funkci stavebního správce panství zastával už od roku 1845.³⁰ Jiří Kuthan (1973) navíc připomenul západní schodiště na půdorysu paláce publikovaném Bernhardem Grueberem.³¹ Dobroslav Líbal (1976) následně upozornil na odlišnost dispozice západního schodiště na půdorysech paláce³² ze zmíněného souboru plánů patrně Antonína Šimana [obr. 6–7] a v pozdějším Marchettiho projektu [obr. 19].³³ Se starším „systémem schodiště“ měly souviset výše zmíněné odstraněné opěráky v části zá-

Obr. 5. Zvíkov, hrad, situační plán hradu, palác, František Alexander Heber, zdroj: Muzeum města Prahy, sbírka umění, inv. č. H 008477

Obr. 6. Zvíkov, hrad, půdorys přízemí paláce, Antonín Šiman (?), kolem 1845–1853, zdroj: SOA Třeboň, fond Stavební správa Orlík, inv. č. 336, plán č. 439

Obr. 7. Zvíkov, hrad, půdorys patra jihozápadní části paláce, Antonín Šiman (?), kolem 1845–1853, zdroj: SOA Třeboň, fond Stavební správa Orlík, inv. č. 336, plán č. 438

29 SOA Třeboň, fond Schwarzenberská stavební správa Orlík nad Vltavou (dále jen fond Stavební správa Orlík), inv. č. 336, plány č. 438–439. DUDÁČEK, Karel, *Schwarzenberská stavební správa Orlík nad Vltavou (1743)1823–1948*. Inventář II/T 58 (inventář Státního oblastního archivu v Třeboni), Třeboň 1990, s. 38.

30 DUDÁČEK, K., *Schwarzenberská stavební správa*, s. 1; BEZECNÝ, Zdeněk, *Schwarzenbergové a jejich Orlík v 19. století, Jihočeský sborník historický*, 1999, roč. 48, s. 135.

31 GRUEBER, Bernhard, *Die Kunst des Mittelalters in Böhmen 2. Die Zeit des Übergangsstiles und der Frühgotik (1230–1310)*, Wien 1874, obr. 255 na s. 104; KUTHAN, J., *Hrad Zvíkov*, s. 114.

32 SOA Třeboň, fond Stavební správa Orlík, inv. č. 438, 439.

33 Tamtéž, inv. č. 418, plán č. 603.

padního křídla. Sonda dochovaného základu jednoho z těchto opěráků přitom podle Líbala prokázala provázání jeho zdiva se základem pilířů chodby [obr. 8].³⁴ Už o rok později (1977), ve spolupráci s Alenou Liškovou, na základě sondážního průzkumu nádvoří naproti tomu uvedl, že opěráky byly sice připojeny dodatečně, ale podle použité malty ještě ve 13. století. Nad rámec západního schodiště umožnily sondy předpokládat existenci průběžného základu pod pilíři západního, severního a severovýchodního ramene chodby. Pod jihovýchodním ramenem tento základ chyběl, v šíři chodby byla dokumentována středověká klenba schodiště do sklepa, jejíž rub vystupoval nad úroveň soklů

Obr. 8. Zvíkov, hrad, odkryté základy opěráků západního ramene ochozu paláce, zdroj: LÍBAL, Dobroslav – LIŠKOVÁ, Alena, *Hrad Zvíkov. Stavebně historický průzkum Královského paláce. Dílčí zhodnocení nálezu vnitřního nádvoří*, Praha 1977, příloha 2, NPÚ GnŘ, bez inv. č.

dnešních pilířů. U jižního křídla byly pod dvěma pilíři zjištěny samostatné základy.³⁵ Jiří Kuthan (1987) později uvažoval o stáří schodiště severovýchodního křídla, které mohlo vzniknout „snad až“ v renesanci.³⁶ Již dříve renesanční původ tohoto schodiště odvodili v nepublikovaných osobních poznámkách Dobroslava Menclová a Václav Mencl. Se starší dobou vzniku jim kolidoval dnes zazděný gotický portál na jižním konci severovýchodního křídla. Dobroslava Menclová za patrně renesanční považovala také zaniklé západní schodiště.³⁷ Odstraněné opěráky západního křídla označil Tomáš Durdík (1995) za „mladší středověký doplněk nejspíše vynucený statickými problémy“.³⁸ Následně je podobně interpretoval Dobroslav Líbal s Lubošem Lancingerem (1996). Přehodnotil přitom svůj starší závěr, když vyloučil souvislost opěráků a západního schodiště. Současně se poněkud sporně vrátil před výsledky sondážního průzkumu v roce 1977 tvrzením, že opěráky a arkády mají provázané základové zdivo.³⁹

34 LÍBAL, D. (spolupráce LIŠKOVÁ, A.), [stavební rozbor a vyhodnocení], s. 163–164, 171. K opěrákům srov. KUTHAN, J., *Gotická architektura*, pozn. 170 na s. 132.

35 LÍBAL, D. – LIŠKOVÁ, A., *Hrad Zvíkov*, nestr. Oproti tomu později LÍBAL, D. – LANCINGER, L., *Zvíkov – arkádové nádvoří*, s. 31, napsali, že průběžný základ patrně obíhal celé nádvoří.

36 KUTHAN, J., *Zvíkov*, nestr. Také KUTHAN, J., *Česká architektura*, s. 504; KUTHAN, J. et al., *Dílo knížete a králů*, s. 408.

37 ANM, fond Mencloví, kart. č. 56, inv. č. 1241, fol.2r–v, poznámky Dobroslavy Menclové, inv. č. 1249, plán č. 192/9 s poznámkami Václava Mencla.

38 DURDÍK, T., *Hrady na Písecku*, s. 85.

39 LÍBAL, D. – LANCINGER, L., *Zvíkov – arkádové nádvoří*, s. 31, 34.

Ikonografie nádvoří v první čtvrtině 19. století

Výše uvedené poznatky Dobrosłavy Menclové ke starší etapě oprav nádvoří v 19. století, při níž měly být sestaveny kružby arkád přízemí, následující bádání nerozvedlo. Už tehdy známá ikonografie přitom dokládala druhotné sestavení kružby v přízemí jižního křídla. Kresba tužkou Josefa Navrátila († 1865) ve skicáku uloženém v Národní galerii z doby kolem roku 1835⁴⁰ zřetelně zobrazuje první tři západní arkády prázdné [obr. 10], zatímco na Haunově litografii, zachycující stav před rokem 1858, již jednu z arkád vyplňuje kružba. Pro Menclovou sledované severovýchodní křídlo lze uvést dosud nevyužitá historická vyobrazení, která jednak potvrzují její předpoklad druhotného sestavení příslušných kružeb, jednak podstatně rozšiřují poznatky o podobě nádvoří

↑ Obr. 9. Zvíkov, hrad, pohled z průjezdu na nádvoří paláce, Laurenz Janscha (?), před 1812, zdroj: © Národní galerie, Sběrka grafiky a kresby, inv. č. K 30838

← Obr. 10. Zvíkov, pohled na jihozápadní kout nádvoří paláce, Josef Navrátil, kolem 1835, kresba tužkou, zdroj: © Národní galerie, Sběrka grafiky a kresby, inv. č. K 32586/3

⁴⁰ Národní galerie (dále jen NG), Sběrka grafiky a kresby (dále jen SGK), inv. č. K 32586/3. – V souvislosti s hradem Zvíkovem na Navrátilův skicák prvně upozornili SOUKUP, Josef – WIRTH, Zdeněk, Zvíkov, *Památky archaeologické a místopisné*, 1909, díl XXIII, seš. VII–VIII, pozn. 25 na s. 546, kteří jej kladli do roku 1843. Nověji KESNEROVÁ, Gabriela, Navrátilovy kresby, in: *Josef Navrátil. Obrazy a kresby* (kat. výst.), Národní galerie v Praze, Palác Kinských, říjen–prosinec 1965, Praha 1965, s. 8, skicák datovala do doby kolem roku 1835.

v první čtvrtině 19. století. Nejstarším z nich je lavírovaná kresba tuší [obr. 9, 11] v evidenci Národní galerie vedená s pochybnostmi jako dílo malíře Karla Postla († 1818).⁴¹ Uvažovat lze rovněž o autorství Laurenze Janschy († 1812), jehož známou vedutu Zvíkova převedl Postl mezi lety 1803–1807 do grafické podoby.⁴² Jedná se o pohled průjezdem západního křídla na úseky fasád severovýchodního a jihovýchodního křídla paláce. Na některých místech se pravděpodobně uplatnil preromantický malířský žánr, fantazijně rozvíjející motivy středověké architektury. Jemu lze snad přičítat výklenky s kružbami a drobným švamberským znakovým štítkem v průjezdu, které nemají za současného stavu poznání jiné vysvětlení.⁴³ Také placková klenba průjezdu s přízedními žebry je

↑ Obr. 11. Zvíkov, hrad, pohled z průjezdu na nádvoří paláce, detail severovýchodního a jihovýchodního ochozu, Laurenz Janscha (?), před 1812, zdroj: © Národní galerie, Sběrka grafiky a kresby, inv. č. K 30838

← Obr. 12. Zvíkov, hrad, pohled z průjezdu západního křídla na nádvoří paláce, Hugo Václav Seykora, 25. července 1821, zdroj: Strahovská knihovna, Grafická sbírka, inv. č. GS41673

⁴¹ NG, Sběrka grafiky a kresby, inv. č. K 30838.

⁴² SOA Třeboň, fond RA Schwarzenberg Orlik, inv. č. 586, ev. č. 2740.

⁴³ Není známa konkrétní inspirace malíře pro uvedené architektonické prvky průjezdu.

podle všeho invencí malíře. V dalších plánech kresba převážně odpovídá skutečnosti, byť jsou zřejmé odchylky v detailech.⁴⁴ K jejímu dokumentárnímu zaměření poukazuje zčásti setřený nápis tužkou pod arkádou uvádějící lokalizaci „[...] / [...] Burg / Zwikov oder Klingenberg [...]“. Pokud lze ve stručnosti shrnout, její unikátní vypovídací hodnota spočívá v zachycení interiéru gotického schodiště západního křídla, poškozené arkády či okna nad schodištěm severovýchodního křídla a klenuté arkádové chodby přízemí v úseku jihovýchodního křídla. U schodiště s žebrovou klenbou a jehlancovou konzolou nelze – s ohledem na vyobrazení z mobiliárního fondu zámku Třeboň (viz níže) – s jistotou vyloučit znázornění ideálního stavu na základě částečně dochovaných konstrukcí a fragmentů. Zmíněná arkáda patra je poměrně obtížně interpretovatelná z hlediska architektonického pojetí i odpovídající datace, nicméně představuje dosud nejúplnější doklad k řešení fasád patra. Základna arkády zasahuje pod úroveň koruny zdíva nad přízemím chodby severně, což vyvolává otázku, zda je pobořenou korunou zdíva za-

Obr. 13. Zvíkov, hrad, pohled průjezdem na nádvoří paláce, Hugo Václav Seykora, 25. června 1823, zdroj: Strahovská knihovna, Grafická sbírka, inv. č. GS41675

chycena úroveň podlah patra nebo jinak nedoložené parapetní zdi. Na kresbě je dále zaznamenána arkádová chodba v přízemí severovýchodního křídla a půlkruhový valený pas mezi opěráky při průjezdu. Další dvě vyobrazení, nacházející se ve sbírkách Strahovské knihovny, nakreslil Hugo Václav Seykora († 1856). Zahrnují přesné datace, k nimž lze vztáhnout zachycený stav nádvoří. U lavírované kresby tuší z 25. července 1821 se jedná o podobný pohled jako u výše uvedené kresby z Národní galerie, tedy z osy průjezdu západního křídla [obr. 12].⁴⁵ Arkádovou chodbu přízemí dokládá ve znázorněných úsecích jižního a severního křídla a v celém severovýchodním křídle, v jehož patře se v této době nacházel už pouze severní z pilířů výše zaznamenané arkády. Podobně zaniklo přízemí jihovýchodního úseku chodby, k němuž poukazují pouze klenební čela s konzolami. Druhé Seykorovo vyobrazení, kresba tužkou z 25. června 1823, podrobně

44 Chybným detailem Janschovy kresby je například umístění portálu v patře severovýchodního křídla a pořadí nástěnných maleb tamtéž.

45 Strahovská knihovna, Grafická sbírka, inv. č. GS41673.

znázorňuje průjezd a přilehlý úsek arkádové chodby [obr. 13].⁴⁶ Jeho součástí je také úsek severovýchodního křídla paláce, počínaje arkádou ochozu v přízemí severně schodiště. Nad ním se projevuje pozoruhodný detail pilíře v patře, jehož členitá levá strana je kvůli poškození tvarově nejednoznačná. Průjezd v zásadě odpovídá dnešnímu stavu, včetně naznačeného čela valené klenby a sedile, v němž chybí sloupky. V úseku západního ramene arkádové chodby před průjezdem zanikla podle Seykorovy kresby z roku 1823 klenba. Tato skutečnost je podstatná pro časové zařazení už dříve známé anonymní kresby tužkou, kolorované akvarelem, z mobiliárního fondu zámku Třeboň [obr. 14].⁴⁷ Dosavadním bádáním je považována za nejstarší vyobrazení arkádového nádvoří. Podrobně kresbu popsal v nepublikované nálezové zprávě archeologického ústavu Tomáš Durdík (1998).⁴⁸ Datování do doby kolem roku 1790 nebylo blíže zdůvodněno, pravděpodobně se opírá o její klasicistní pojetí, nápadná je zvláště antikizující stylizace ruin v prvním plánu.⁴⁹ Na základě zobrazení klenebního pole arkádové chodby

Obr. 14. Zvíkov, hrad, pohled na nádvoří paláce od severovýchodu, anonymní malíř, začátek 19. století, zdroj: NPÚ, ÚPS v Českých Budějovicích, SZ Třeboň, inv. č. TR01042

před průjezdem lze klást její vznik přibližně do stejné časové vrstvy jako výše zmíněné Janschovo (?) zobrazení z Národní galerie a před uvedenou Seykorovu kresbu z roku 1823, která již klenbu nezaznamenala. Detail zříceného západního schodiště při průjezdu připouští možnost, že je toto vyobrazení mladší než kresba v Národní galerii. Předmětná kresba v Třeboni zachycuje nádvoří od východu s částí hlízové věže. Arkádová chodba přízemí se nachází v zachycených úsecích jižního a severního křídla a podél západního křídla s výjimkou úseku s destruovaným schodištěm jižně od průjezdu. Při průjezdu stojí výše opakovaně zmiňované opěráky západního křídla, z nichž tři severní přesahují do patra. Kresba se vyznačuje poměrně důsledným barevným vyjádřením stavebních materiálů, zvláště je dobře patrný rozsah cihlového zdíva nad arkádami a nástavby hlízové

46 Tamtéž, inv. č. GS41675.

47 NPÚ, ÚPS v Českých Budějovicích, SZ Třeboň, inv. č. TR01042.

48 DURDÍK, T., *Nálezová zpráva*; prvně reprodukoval DURDÍK, Tomáš, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2000, s. 633–636, obr. 1365 na s. 636.

49 Údaj „kolem 1790“ je připsán tužkou na dřevěné zadní desce mladšího obrazového rámu.

věže. Kresba z mobiliárního fondu v Třeboni a Seykorova kresba z roku 1821 skládají úplný obraz nádvoří zvíkovského paláce v první čtvrtině 19. století.

Písemné zprávy o podobě nádvoří do poloviny 19. století

Nejstarší zjištěný údaj o opravě „královského paláce“, provedené za zástavního držitele hradu Oldřicha z Rožmberka, je z roku 1444.⁵⁰ V účtech renesančních úprav Zvíkova za Bohuslava ze Švamberka v roce 1570 byl už zmíněn „veliký ambit“. Opravy se týkaly s ním sousedící prostory.⁵¹ Klenutý patrový ochoz pravděpodobně poprvé popsal švamberský archivář Václav Březan v roce 1616. Hradní palác s kaplí považoval podle dispozice za klášter templářů: „[...] ambitové na oblouky křížové, jedni na druhých sklenuti a z štukovi naskrze od díla tesaného udělání jsou. [...] všecken naskrze klenutý byl trojím i více klenutím jedno na druhém, tak jakž se ještě spatřuje a znáti dává.“⁵² Březanova zpráva umožňuje výklad ve smyslu dvou, případně ještě více pater ochozu, nicméně o druhém patře královského paláce nejsou další doklady.⁵³ Přímé zprávy k opravám nádvoří paláce pocházejí až z 19. století. Blíže nespecifikované práce „na zachování obloukové chodby uzavírající prostor dvora“ zaznamenal F. R. Grossing ve své stati o Zvíkovu publikované v roce 1817. Zmínil souvislosti počínajícího romantického zájmu o hrad. Jeho opravy bývají po zřízení sekundogenitury (1802) tradičně spojovány s knížetem Karlem I. Filipem ze Schwarzenbergu († 1820), podle Grossinga však probíhaly z rozhodnutí kněžny Marie Anny ze Schwarzenbergu († 1848), rozené z Hohenfeldu, manželky Karla I., od roku 1799. Vedena „vhladem i vkusem“ chtěla „zachovat a chránit vše, co svědčilo o vyšší starobylosti hradu“.⁵⁴ Julius Maxmilian Schottky (1828) v publikovaném dopise baronu Ernestu Brunnovi do Drážďan upozornil na neutěšený stav vnitřního nádvoří: „[...] je obklopeno křížovou chodbou, která spočívá na pevných pěkných sloupech, avšak zčásti již v troskách“, její klenba byla „na mnoha místech zcela propadlá“. Nad ní probíhala „druhá, ale otevřenější chodba, jejíchž třicet vysokých gotických výklenků bylo vymalováno [...]“.⁵⁵ Schottkym uvedený počet třiceti čelních oblouků kleneb horního ochozu, v nichž se dochovaly fragmenty nástěnných maleb, odpovídá dnešnímu stavu.⁵⁶ Otevřenější chodbou pravděpodobně nekomentoval architektonické řešení, ale pouze stav dochování. Dne 30. května 1831 Zvíkov navštívil hrabě Evžen Karel Černín z Chudenic při svém výletu z Čimelic na Zvíkov a Orlík. Do deníku si zapsal, že hradní nádvoří je „uzavřeno dvojitou galerií“. Stejně jako Schottky zaznamenal havarijní stav: „[...] bohužel spěje k úplné zkáze. – Sloupy galerie se téměř všechny zřítily.“⁵⁷ Zpustlost nádvoří zarostlého travou a plevelem potvrdil v roce 1840 C. A. Glaser⁵⁸ a o dva roky později ještě Wilhelm Adolf Gerle (1842): „V křížových chodbách roste vysoká tráva, kopřivy, keře a dokonce i stromy; rok od roku je vidět stále méně nástěnných maleb a nápisů a mnohé z nich už nejsou přístupné, protože se zřítily

klenby.“⁵⁹ Glaser současně zmínil opravy hradu iniciované Karlem II. ze Schwarzenbergu († 1858), který „nechal na mnoha místech zajímavé pozůstatky starožitné architektury opravit [...] a stavbu zakrýt“.⁶⁰ Povahu těchto prací alespoň částečně přibližují některé dochované zprávy. Dne 12. listopadu 1841 nařídil kníže vyplatit 105 zlatých za „restaurování budov na zřícenině hradu Zvíkov“, 176 zlatých za „střešní tašky“, a 251 zlatých 50 krejcarů za „různé stavební dříví“.⁶¹ V březnu 1843 sepsal seznam nejnutnějších oprav hradu, které nezahrnuly arkádové nádvoří.⁶² František Alexandr Heber (1844) popsal průběh obnovy v následujícím roce: „Jakmile to na jaře v roce 1844 dovolilo počasí, odebral se osvícený kníže v doprovodu několika stavebních odborníků ke stále ještě nádherné, impozantní hradní zřícenině, aby ji podrobili důkladné prohlídce a učinili vše pro její záchranu. [...] Po přesném prozkoumání padlo rozhodnutí, že bude obnoveno přední hradní křídlo, byly vydány příslušné rozkazy a ihned se začalo s pracemi. Tato část hradu měla být nejprve vyčištěna od veškeré suti, lépe zpřístupněna a zajištěna podpěrami před zřícením.“ Označení „přední“ evokuje souvislost se vstupním, západním křídlem, práce byly ale nejspíše zahájeny jižním křídlem, jak vyplývá z dalšího textu. Heber je zhlédl osobně: „Když jsem v červnu 1844 naposledy navštívil Zvíkov, hemžilo se to dělníky na horní části zříceniny: odnášeli suť, odkrývali zanesené zdivo a usnadňovali přístup k zavaleným sklepením. Krásné staré dláždění vnitřního nádvoří bylo už zčásti vyčištěno od nahromaděné suti, stejně tak jižní strana nádherných křížových chodeb.“⁶³ V téže době byl 2. června 1844 knížetem ustanoven hradní správce, aby dbal „na pořádek a čistotu“ hradních nádvoří.⁶⁴ Na tomto místě lze zmínit vzpomínku Bernharda Gruebera (1874), který s téměř třicetiletým odstupem komentoval svou návštěvu na Zvíkově v roce 1845. Jeho vyjádření, že arkádové ochozy byly tehdy „ještě dobře zachované“, se jeví jako značně nepřesné.⁶⁵

První rekonstrukce nádvoří zahájená v roce 1853

Zahájení stavební obnovy ochozu a západního schodiště lze klást až k roku 1853. Luboš Lancinger (1974) upozornil k tomuto datu na blíže nespecifikované stavební práce na Zvíkově za celkovou částku 378 zlatých, současně byl zřízen byt hradního hlídače nákladem 114 zlatých.⁶⁶ K oběma sumám se dochovaly účty.⁶⁷ K první z nich zpracoval 10. listopadu 1853 schwarzenberský stavební správce Antonín Šiman vyúčtování nákladů „prací provedených na zřícenině Zvíkova na rozkaz knížete“.⁶⁸ Ne všechny činnosti lze podle rozpočtu újeji vymezit. V případě nádvoří paláce byla „odklizena zřícená suť

50 SOA Třeboň, fond Vs Orlík nad Vltavou, kart. č. 246, sign. VII B beta 2/2; SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze království českého* XI. Prácheňsko, Praha 1897, s. 32; LANCINGER, L., *Hrad Zvíkov*, s. 6; ČECHURA, Jaroslav – RYANTOVÁ, Marie, *Stavební činnost na Zvíkově v letech 1431–1472*, in: *Castellologica bohémica*, 1989, roč. 1, s. 40, 43.

51 ZÍBRT, Čeněk, *Z dějin zámku a panství Zvíkova*, *Časopis Musea Král. Českého*, 1908, roč. 83, sv. 1, s. 114.

52 Tamtéž, s. 231–232.

53 Srov. DURDÍK, T., *Zvíkov hrad*, s. 4.

54 GROSSING, F. R., *Das Schloß Klingenberg auf der dem Feldmarschall Fürst zu Schwarzenberg Durchl. gehörigen Herrschaft Worlik in Böhmen*, *Wiener Zeitschrift für Kunst, Literatur, Theater und Mode*, 1817, č. 100, 13. 12., s. 407.

55 SCHOTTKY, Julius Max, *Die Burg Klingenberg*, *Monatschrift der Gesellschaft des vaterländischen Museums in Böhmen*, 1828, roč. 2, October, s. 314, 315.

56 Púdorys paláce s číslováním výklenků publikoval SEDLÁČEK, A., *Hrady*, plán na s. 23.

57 SOA Třeboň, fond Rodinný archiv Černínů z Chudenic, Jindřichův Hradec, 1378–1945 (1949), Deník Evžena Karla Černína z Chudenic č. 106 (přílohy z 1. 3. 1831 – 2. 8. 1837), s. 22. Srov. DOBEŠ, Adam, Eugen Karel Czernin (1796–1868) a Schwarzenbergové, in: *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, GAŽI, Martin (ed.), České Budějovice 2008, s. 450.

58 GLASER, C. A., *Die Ruine Klingenberg in Böhmen*, in: *Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten verbunden mit Novellen, Sagen und Geschichten, wie auch beigefügten Tableaux, Steinstichen, Karten, Planen und Musikalien* 20, Neue Folge 4, MEDAU, Carl Wilhelm (ed.), Wien – Prag 1840, s. 255.

59 GERLE, Wilhelm Adolph – WÜRBS, Carl, *Bilder aus Böhmens Vorzeit*, Prag 1842, s. 123.

60 GLASER, C. A., *Die Ruine Klingenberg*, s. 254.

61 SOA Třeboň, fond Vs Orlík, kart. č. 716, sign. VI A Beta 3a/4, fol. 4.

62 SOA Třeboň, fond Stavební správa Orlík, inv. č. 93, kart. č. 21, sign. F 18 3a/4, fol. 117; PAŘÍZKOVÁ ČEVONOVÁ, Jana – PAŘÍZEK, Marek, *Historický průzkum*, in: PAŘÍZKOVÁ ČEVONOVÁ, Jana – PAŘÍZEK, Marek – PATRNÝ, Michal – BERÁNKOVÁ, Lucie, *Hrad Zvíkov. Stavebněhistorický průzkum. Královský palác. 1. část*, Praha 2017, strojopis uložený v archivu NPÚ GnŘ, bez inv. č., s. 40; PAŘÍZKOVÁ ČEVONOVÁ, Jana – PAŘÍZEK, Marek, *Historický průzkum*, in: PAŘÍZKOVÁ ČEVONOVÁ, Jana – PAŘÍZEK, Marek – PATRNÝ, Michal – BERÁNKOVÁ, Lucie, *Hrad Zvíkov. Stavebněhistorický průzkum (2. etapa). Královský palác a zástavba kolem tzv. Placu západně paláce*, Praha 2018, strojopis uložený v archivu NPÚ GnŘ, bez inv. č., s. 115.

63 HEBER, Franz Alexander, *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser* 2, Prag 1844, s. 206. Citováno z českého překladu – HEBER, František Alexandr, *České hrady, zámky a tvrze* 3, Praha 2008, s. 314.

64 SOA Třeboň, fond Vs Orlík, kart. č. 716, sign. VI A Beta 3a/4, fol. 5.

65 GRUEBER, B., *Die Kunst des Mittelalters*, s. 105. Srov. GRUEBER, Bernhard, *Charakteristik der Baudenkmale Böhmens, Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, 1856, roč. 1, č. 11, November, s. 216; GRUEBER, Bernhard, *Die Kaiserburg zu Eger und die an dieses Bauwerk sich anschliessenden Denkmale*, Prag 1864 (= Beiträge zur Geschichte Böhmens III/II), s. 21.

66 LANCINGER, L., *Hrad Zvíkov*, s. 22.

67 SOA Třeboň, fond Stavební správa Orlík, inv. č. 93, kart. č. 21, sign. F 18. PAŘÍZKOVÁ ČEVONOVÁ, J. – PAŘÍZEK, M., *Historický průzkum*, 2017, s. 41; PAŘÍZKOVÁ ČEVONOVÁ, J. – PAŘÍZEK, M., *Historický průzkum*, 2018, s. 115–116. – LANCINGER, L., *Hrad Zvíkov*, s. 22, znal jen průvodní dopis účtů ze SOA Třeboň, fond Schwarzenberská ústřední kancelář Orlík nad Vltavou, kart. č. 170, sign. 3/33, fol. 1r–1v.

68 SOA Třeboň, fond Stavební správa Orlík, inv. č. 93, kart. č. 21, sign. F 18, fol. 118r–119v.

v křížové chodbě“ a plocha nádvoří zplanýrována. Dále byly „obnoveny zřícené křížové oblouky na nádvoří vlevo“, k tomu byla „ze suti [...] vybrána potřebná klenební žebra“ a kováři účtováno „za sestavování kamenných křížových oblouků“. Poté „u všech 24 oblouků vyklínovány a zazděny opěry [„Widerlager“] a svorníky, nově vyzděny 3 klenební pasy [„3 Gewölbsgurten wegen der Spannung derselben neu aufgemauert“]“. Uvedený počet oblouků odpovídá klenebním polím přízemí ochozu. Práce na klenebních pasech pravděpodobně datuje výše zmíněnou úpravu severovýchodního křídla, kterou Menclová kladla už do čtyřicátých let 19. století. Osazení nebo opravu kružeb účet neuvádí. Součástí oprav byla dvě schodiště ochozu. V případě schodiště západního křídla „vpravo u vjezdu bylo postaveno nové schodiště z cihel s odpočívadlem a 10 stupni“. Další popis se velmi pravděpodobně vztahuje ke schodišti severovýchodního křídla. Schodiště „vedoucí do prvního patra, které tvořily jen položené kamenné kusy, bylo odstraněno, stejně tak jako neomítnuté a křivé zdivo; poté byla postavena nová zeď 3 sáhy dlouhá, 2 sáhy vysoká a 2 stopy silná, která podpírala terén“. Jižní zeď tohoto schodiště v podobě „neomítnutého a křivého zdiva“ je dobře patrná na malbě Jana Václava Kautského (Johann Kautsky) pravděpodobně z konce čtyřicátých let 19. století [obr. 15].⁶⁹ Pokrývačské práce „po vyrovnání“ koruny zdiva zahrnovaly „přikrytí stále ještě nezakrytých zdí na hradním nádvoří v šesti úsecích“ celkem 37 sáhů dlouhých a „u nového schodiště“ přikrytí 2 sáhy dlouhé zdi „starými háky a prejzy do malty“. Vedle stavby trámového lešení pod „oblouky“ a dalších úkolů spočívala činnost tesařů pravděpodobně v zajištění přístupu do kaple a hlízové věže. Bylo „nově svázáno zábradlí vedoucí ke kapli řezanými laťovými kříži“, „před kaplí vestavěny 2 pochozí trámy 3 sáhy a 3 stopy dlouhé a opatřeny zábradlím s třinácti laťovými kříži“. K tomuto popisu lze vztáhnout zábradlí před kaplí na Haunově litografii. Práce pokračovaly i v následujícím roce. Podle přehledu pro správu panství ze 4. listopadu 1854 kníže „ústně nařídil stavebnímu inženýrovi, aby v průběhu letošního roku provedl na zřícenině hradu Klingenberg několik stavebních prací“. Náklady byly více než o polovinu nižší než v předchozím roce, celkem 155 zlatých 55 krejcarů. Spočívaly krom jiného v obnově „zchátralých kamenných křížových kleneb na vnitřním hradním nádvoří a v jeho planýrování“.⁷⁰ Práce provedené podle uvedeného účtu viděl Josef Vojtěch Houška při své návštěvě Zvíkova v roce 1855. Původně „rozpadlé“ ochozy nádvoří paláce „nyní šetná ruka [...] opět počala v celost sestavovati. Žebra gotické klenby pnou se již zase nade sloupy, sestavená ze starých kusů, co se jich našlo, aneb nově vytesaná z tvrdého pískovce“.⁷¹ Poslední citovaný údaj poukazuje na důležitou skutečnost, totiž že dnešní skladbu kamenných prvků kleneb a arkád, zvláště žeber a kružeb, je nezbytné posuzovat s ohledem na více stavebních etap v 19. století, při nichž byly doplňovány kamenné články. Stavební práce na rekonstrukci nádvoří pokračovaly ještě za Martina Benáka (1858), který uvedl „zcela“ postavené pilíře arkád v přízemí ochozu, „druhy částečně zbořené“, a dále „nad chodbou se pnoucí křížové oblouky a ozdoby polubí její naplňující“.⁷² Benák jistě odkazuje ke kružbám – „ozdobám polubí“, druhotně sestaveným v přízemí. Jedná se o nejstarší písemný doklad kružeb v přízemí ochozu, časově přibližně odpovídající Haunově litografii znázorňující kružbu v jižním křídle. Podle účtu ze dne 4. března 1857 byla provedena „klenba nad schody“, bez bližší lokalizace schodiště.⁷³ Je otázka, zda k ní lze vztáhnout Benákovu informaci k roku 1858 o obnově západního schodiště „v horní části své [...] nově z cihel“.⁷⁴ Schodiště severo-

Obr. 15. Zvíkov, hrad, pohled západní chodbou ochozu paláce k jihu, Jan Václav Kautský, konec čtyřicátých let 19. století, zdroj: soukromá sbírka

východního křídla zjevně považoval za starší než západní, jak vyplývá z jím uvedeného popisu: „[...] na jihozápadní straně čtvery opěrácí, vysoké pilíře“, z nichž „čtvrtý však vpravo od vjezdu ustoupil horní částí svou pozdějším schodům, kteréž, jakož i původní na proti průjezdu ochoz dolní chodby částečně zamezili“. Zároveň zmínil tehdejší celkový stav nádvoří po obnově. „Osmibokých“ pilířů kolem šestistranného nádvoří paláce bylo v přízemí celkem 23, což odpovídá dnešnímu stavu při započtení čtyř polopilířů před vjezdem a u severovýchodního, jihovýchodního a jižního ramene chodby.⁷⁵ V roce 1858 zaznamenal konzervátor vídeňské centrální komise František Rudolf Bezděka na nádvoří paláce „odstranění množství suti ze zbořeného klenutí“, „úplné postavení vícera vadných pilířů a na nich spočívajících, křížově probíhajících klenebních žeber oblouků“ a „postavení nového [...] schodiště po pravé straně vjezdu“.⁷⁶ Podle útržkovitých zpráv se v letech 1867–1868 plánovala další oprava arkád v přízemí paláce. V červnu roku 1867 nařídil kníže Karel III. Schwarzenberg, kromě jiných prací, také opravu pilířů na nádvoří. Stavební správě panství rozkaz tlumočil František Rudolf Bezděka slovy „na hlavním nádvoří vpravo velmi pečlivá oprava 2–6-bokého pilíře, který je opravdu

69 Soukromá sbírka.

70 SOA Třeboň, fond Schwarzenberská ústřední kancelář Orlík nad Vltavou, kart. č. 170, sign. 3/33, č. j. 340, fol. 2r–v; LANCINGER, L., *Hrad Zvíkov*, s. 22–23; LÍBAL, D. – LANCINGER, L., *Zvíkov – arkádové nádvoří*, s. 23.

71 HOUŠKA, Josef V., *Návštěva na Zvíkově, Památky archaeologické a místopisné*, 1855, roč. 1, seš. 5, s. 236. Na opravu arkád, které se „vypínají opět z rumu a křovin“, upozornil následně TOMAN, Hugo, *Archeologické procházky po jižních Čechách (dokončení), Památky archaeologické a místopisné*, 1857, roč. 2, seš. 8, s. 361.

72 BENÁK, M., *Aufschriften*, s. 112.

73 SOA Třeboň, fond Stavební správa Orlík, inv. č. 93, kart. č. 21, sign. F 18, fol. 126.

74 BENÁK, M., *Aufschriften*, s. 69, 112.

75 BENÁK, M., *Aufschriften*, s. 95.

76 BEZDĚKA, Franz Rudolf, *Correspondenzen. Písek, Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, 1858, roč. 3, č. 10, s. 278 und *Erhaltung der Baudenkmale*, 1858, roč. 3, č. 10, s. 278.

nebezpečně porušeny“;⁷⁷ hradní správce Václav Macháně pouze sdělil: „V zámeckým place pilíře opravit.“⁷⁸ Bezděkova lokalizace „vpravo“ mohla odkazovat jak na jižní, tak jihovýchodní křídlo paláce. V červnu roku 1868 vypracoval tehdejší inženýr knížecí stavební správy orlického panství Jan Rajský († 1875)⁷⁹ rozpočet nákladů „na různé opravy zříceniny Zvíkova“ v celkové výši 99 zlatých. Z toho 22 zlatých měla stát oprava „4 kusů gotických zděných hrotitých oblouků v přízemním koridoru hradu, hrozících v současnosti zřícením“, provedená způsobem, že „všechny by byly sneseny a věrně staré podobě nově vyzděny a vydlážděny“.⁸⁰ Snad právě o této opravě informoval František Rudolf Bezděka centrální komisi ve zprávě z 23. prosince 1870. Na „hlavním nádvoří bylo nově zaklenuto několik poškozených oblouků, bylo opraveno několik sloupů, na nichž se ukázaly nové trhliny“.⁸¹

Z dosavadních poznatků lze usuzovat, že rekonstrukce probíhající od roku 1853 neměla přesně stanovený architektonický záměr. Pozdější Marchettiho zásah v tomto přinesl zásadní změnu. Nižší kvalitě prováděných prací, případně jejich nekonceptnosti, přitom nenasvědčují dostupné písemné zprávy. Podle dobové informace Josefa Václava Houšky z roku 1855 plánoval Karel II. ze Schwarzenbergu zajištění ruin před další zkázou a jejich postupnou opravu. Vyzdvihl podíl „knížecího stavitele“, který vedl stavební práce.⁸² Zmíněnou pozici zastával Antonín Šiman, který kromě dalších staveb orlického panství projektoval některé z úprav schwarzenberského hradu Orlíka (1847) a je autorem projektu tamní rodové hrobky (1860).⁸³ Při opravách Zvíkova přihlížel k dochovaným starým částem: „[...] všechny opravy dějí se přiměřeně, s dobrým vkusem a se všemožnou šetrností toho, co ze starých dob se zachovalo.“⁸⁴ Podle Benáka se postupovalo „dle rady shromážděných k tomu cíli učenců a znalců“.⁸⁵ Kromě Šimana a konzervátora centrální komise Bezděky nejsou další osoby známy. Uvažovat lze ještě například o architektu Bernhardu Grueberovi, který hrad navštívil již dříve, v roce 1845. Jeho účast na rekonstrukci Zvíkova není doložena, jako architekt se pravděpodobně podílel na rekonstrukci Orlíku z podnětu staršího bratra knížete Karla II. Bedřicha ze Schwarzenbergu. Ten byl z knížecí rodiny vůbec nejčastějšího návštěvníka zříceniny Zvíkova, jak poznamenal Benák. Práce na Orlíku vedl jako vrchnostenský stavitel od konce čtyřicátých let opět Antonín Šiman.⁸⁶ Opravy na Zvíkově nebyly zaměřeny výhradně konzervačně. Kníže Schwarzenberg je sice uskutečňoval kvůli žádoucím zachování hradní zříceniny, ale také pro její „zkrášlení“.⁸⁷ Pravděpodobně tehdy ztratila arkádová chodba přízemí rovnou korunu, kterou zobrazuje všechna dosud známá ikonografie z první čtvrtiny 19. století. Nadezdívka arkád byla snesena a zdivo zakryto cihlami proti zatékání. K členitému obrysu arkád přízemí připojil Benák v roce 1858 romantický výklad: „[...] pasy křížové chodby hrdě a směle se vypínají vzhůru, tvoříce podobu koruny královské.“⁸⁸

Nádvoří na počátku Marchettiho rekonstrukce

Stav severovýchodního, severního a severní části západního křídla dokládají před Marchettiho rekonstrukcí fotografie Jindřicha Eckerta [obr. 4, 16] a dále kresby Antoní-

na Lewého [obr. 17]⁸⁹ a Jana Kouly [obr. 18]⁹⁰ reprodukované v knize *Čechy* (1884). Stav západního křídla zachycuje půdorys obou podlaží patrně z doby před rokem 1884 [obr. 19].⁹¹ Eckertovy fotografie dokumentují in situ středověké fragmenty kleneb ochozu v patře, které tehdy zjevně ještě nebyly zasaženy mladšími opravami. Rozpoznat lze

↑ Obr. 16. Zvíkov, hrad, pohled na severovýchodní a část jiho-východní strany nádvoří paláce, zdroj: AHMP, Sběrka fotografií, sign. XII 341, foto: Jindřich Eckert, před 1878

← Obr. 17. Zvíkov, hrad, pohled nádvořím paláce k severu, Antonín Lewý, před 1884, zdroj: Prácheňské muzeum v Písku, inv. č. UK 371

zejména cihlová přízední žebra a zbytky kápí z cihel, dále kamenné jehlancové konzoly a výběhy kamenných klenebních žeber nebo alespoň poničená lůžka kleneb ve svislém zdivu z lomového kamene. Stav jižního ramene ochozu k roku 1880 a jihovýchodního a části severovýchodního k roku 1881 lze odvozovat z dostupných stavebních účtů Marchettiho rekonstrukce. Podle rozpočtu jižního ramene ochozu zpracovaného Marchettim 25. listopadu 1880 byly nejprve sneseny „pilíře v horním patře arkádové chodby“ (podle

77 SOA Třeboň, fond Stavební správa Orlík, inv. č. 93, kart. č. 21, sign. F 18, fol. 140r.

78 Tamtéž, fol. 138r–138v.

79 DUDÁČEK, K., Schwarzenberská stavební správa, s. 1.

80 SOA Třeboň, fond Stavební správa Orlík, inv. č. 93, kart. č. 21, sign. F 18, fol. 134r–134v.

81 Národní archiv, fond Památkový úřad Vídeň, kart. č. 106, č. j. 198 z 23. prosince 1870. Srov. LANCINGER, L., *Hrad Zvíkov*, s. 23; KUTHAN, J., *Zvíkov*, nestr.; LÍBAL, D. – LANCINGER, L., *Zvíkov – arkádové nádvoří*, s. 23.

82 HOUŠKA, J. V., *Návštěva na Zvíkově*, s. 236.

83 BEZECNÝ, Z., *Schwarzenbergové*, s. 134–135, 137. K Šimanově činnosti na Orlíku srov. VOSTŘELOVÁ, Věra, *Zkamenělá hudba. Tvorba architekta Bernharda Gruebera 1806–1882*, Praha 2018, pozn. 64 na s. 188, s. 339.

84 HOUŠKA, J. V., *Návštěva na Zvíkově*, s. 236.

85 BENÁK, M., *Aufschriften*, s. 112.

86 Tamtéž, s. 111. K Orlíku srov. zvl. MÜLLER, Friedrich, *Die Künstler aller Zeiten und Völker II*, Stuttgart 1857, s. 303; BEZECNÝ, Z., *Schwarzenbergové*, s. 135; VOSTŘELOVÁ, V., *Zkamenělá hudba*, s. 188–189, 339.

87 BENÁK, M., *Aufschriften*, s. 112; BEZDĚKA, F. R., *Correspondenzen*.

88 BENÁK, M., *Aufschriften*, s. 12, 102.

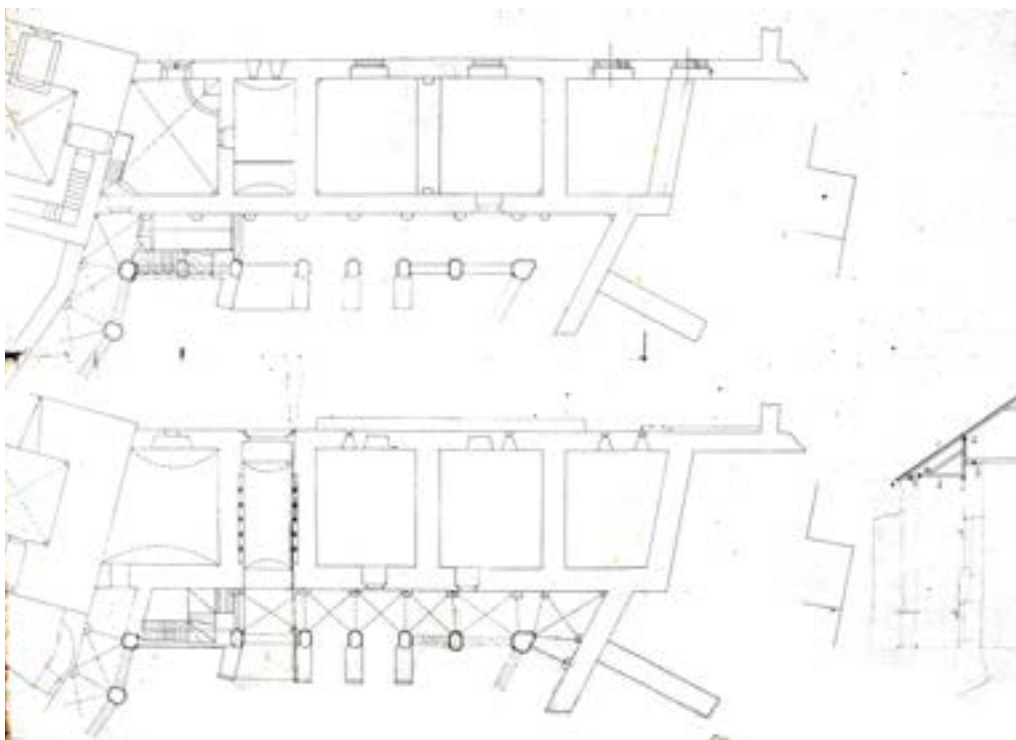
89 Prácheňské muzeum v Písku, inv. č. UK 371.

90 *Čechy společnou prací spisovatelů a umělců českých II*. Vltava, Praha 1884, obr. 397 na s. 147, obr. 397 na s. 147.

91 SOA Třeboň, fond Stavební správa Orlík, inv. č. 418, plán č. 603.

Obr. 18. Zvíkov, hrad, pohled severní chodbou ochozu na západní křídlo paláce, Jan Koula, před 1884, zdroj: *Čechy společnou prací spisovatelů a umělců českých II. Vltava*, Praha 1884, obr. 397, s. 147

Obr. 19. Zvíkov, hrad, půdorysy přízemí a patra západního křídla paláce, Raimund Marchetti (?), před listopadem 1884, zdroj: SOA Třeboň, fond Stavební správa Orlík, inv. č. 418, plán č. 603

uvedených rozměrů šlo o 2–3 pilíře), „3 zděné pasy“ (arkády), „nadezdívka“ v délce 9,2 m, dále „5 kleneb“ („Gewölbskuppeln“) zřejmě v přízemí, „4 zděné pilíře v parteru“, „5 zděných pasů“, „nadezdívka“ v délce 16,4 m, „kamenná klenební žebra“, „okno“, odstraněno „dláždění“. ⁹² Pět arkád a kleneb v přízemí ukazuje k jižnímu ramenu arkádové chodby. Uvedené tři arkády patra nejsou ikonograficky doloženy. Chybí i na nejmladším známém zobrazení jižního křídla před rekonstrukcí z doby před rokem 1858 (Kalivoda – Haun). K jejich výstavbě a následnému snesení došlo tedy v relativně krátkém časovém úseku. Zřejmě byly součástí zajištění přístupu do kaple. Uvedené ikonografii naopak odpovídá zmiňovaná kružbová výplň („okno“) přízemí. Při následné rekonstrukci byly v horní chodbě použity celkem „4 kusy gotických oken“. ⁹³ Stav jihovýchodní chodby v přízemí ochozu, obnovené v roce 1853, upřesňuje další Marchettiho rozpočet, sepsaný 6. prosince 1881. Zahrnuje navíc dvě jižní klenební pole severovýchodního ramene a schodiště do patra. Nejprve měly být sneseny „4 volně stojící zděné pilíře“, „2 rohové pilíře“ a „zeď u schodiště“. Z částí vyzděných z cihelného zdiva mělo být sneseno „6 klenebních pasů“, „klenební pas u schodiště“ a jedna „klenba“ („Gewölbskuppel“). Mohlo se jednat o původní gotickou klenbu schodiště severovýchodního křídla paláce (viz také níže). U zmíněných šesti kleneb byla snesena „kamenná klenební žebra“, „3 konzoly“ a „staré kamenné stupně“ schodiště. ⁹⁴ Pro rekonstrukci ochozu v patře jihovýchodního křídla byly vytesány nové kružby. Marchettiho plánová dokumentace poukazuje obecněji ke gotickému původu severovýchodního schodiště. Na plánu rekonstrukce z roku 1881 je v jeho prostoru zakreslen výběh žebrované klenby. ⁹⁵ Tato klenba nakonec nebyla realizována, ale její návrh pravděpodobně vyšel z dochovaného stavu. Tomuto předpokladu nasvědčuje při detailním pohledu Eckertova fotografie [obr. 16], na níž se za vstupem na schodiště projevuje silueta klenebních žeber, případně lomeného pasu.

Otázka kružeb a fasád ochozu

Arkádová chodba přízemí ochozu zvíkovského paláce je převážně v dnešní podobě ikonograficky doložena nejpozději v první čtvrtině 19. století. Na středověké uplatnění kružeb v arkádách přízemí nepoukazuje dostupná ikonografie a ani v dalších ohledech je nelze mít za prokázané. Dobroslava Menclová argumentovala konzolami hlavic pilířů arkád, které měly vynášet horní část kružby. ⁹⁶ Toto pojetí vykazují upravené a rekonstruované arkády na Eckertových fotografiích před rokem 1878 [obr. 4, 16] ⁹⁷ a později bylo zopakováno v patře při Marchettiho rekonstrukci. Relativně raná malba Jana Václava Kautského [obr. 15] naznačuje odlišné využití konzol arkád přízemí. V západním křídle v druhé arkádě od severu zřetelně zachycuje výběh cihlového pasu opřený do konzoly pilíře. Odpovídá to současné podobě arkád přízemí, které jsou v záklenku podloženy odsazenými pasy na konzolách. Shodně byly provedeny arkády severního křídla zachycené na Eckertových fotografiích ve stavu po zajištění při první rekonstrukci nádvoří po roce 1853. Christine Chini (1999) upozornila na podobnost arkád přízemí zvíkovského paláce s mezilodními arkádami minoritského kostela ve Steinu an der Donau. ⁹⁸ Jde o stylově blízký arkádový pas na konzolách bez kružby, byť v odlišném kontextu sakrální stavby. Zvíkovu v mnoha ohledech stavebně-architektonicky blízký hrad v Písku analogii pro tento detail neposkytuje. Důvody sestavení kružeb v přízemí ochozu, k němuž došlo po roce 1853 a před rokem 1858, nejsou blíže známy. Lze pouze spekulovat, nakolik byla

⁹² Tamtéž, inv. č. 93, kart. č. 21, sign. F 18, fol. 155r–155v.

⁹³ Tamtéž, fol. 156v.

⁹⁴ Tamtéž, fol. 171r–v.

⁹⁵ SOA Třeboň, fond Vs Orlík, kart. č. 848, sign. 2B-a-6/3 (pův. sign. II 19 c), fol. 432–433, Raimund Marchetti, Laubengang in Klingenberg, 2. 11. 1881. Slabá jižní zeď schodiště na starším zaměření paláce (Šiman) mohla být původně vřetenem mezi dvěma schodišťovými rameny.

⁹⁶ MENCLOVÁ, D., *České hrady I*, s. 221.

⁹⁷ Srov. kresby Huga Václava Seykory a Josefa Navrátila.

⁹⁸ CHINI, Christine, Studien zur ehemaligen Minoritenkirche von Stein an der Donau, in: *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich*, 1999, roč. 65, s. 75. Srov. KUTHAN, Jiří, *Zakladatelské dílo krále Přemysla Otakara II. v Rakousku a ve Štýrsku*, Praha 1991, s. 129.

rozhodující nálezořvá situace a další indicie naznačující středověký stav. Arkády vhodné pro sestavení nalezených fragmentů se tehdy nacházely pouze v přízemí a rekonstrukce kružeb mohla být v krajním případě podmíněna jen tímto faktem.

Následná Marchettiho rekonstrukce nechránila autentickou hmotu ochozu, z něhož využila pravděpodobně pouze kamenické články, ale o to důsledněji navazovala na dochované architektonické řešení.⁹⁹ Bez dodatečného zjednodušení zopakovala nepravdivelnost klenebních polí, jak vyplývá ze srovnání současného stavu s půdorysy obou podlaží západního křídla před rekonstrukcí [obr. 19]. V patře vyšla u rozvrhu fasád velmi pravděpodobně výhradně z tvarosloví přízemí. Architektonický detail, zejména tvar pilířů provedených v osmdesátých letech 19. století z cihel, tuto domněnku potvrzuje. Patro tak bylo opatřeno systémem arkád odpovídajících přízemí. Při uvedeném postupu je obtížné pochopit, proč Marchetti nerespektoval osazení kružeb v přízemí. Jako jedno z možných vysvětlení se nabízí, že věděl o jejich relativně nedávném sestavení, které nebylo pro historizující rekonstrukci závazné, a po původních kružbách nenašel u arkád v přízemí žádné stopy. Podobný přístup lze předpokládat u arkád patra v jižním křídle při kapli z doby po roce 1858, jejichž provedení není blíže známo. Otevření patra arkádami v realizované podobě je – pokud lze soudit – bez přímé analogie v širších souvislostech vývoje hradní architektury kastelového typu. Srovnání chybí i pro dosavadním bádáním uvažované umístění kružeb v arkádách přízemí. Na tomto místě lze pouze stručně zmínit, že vedle hradu v Písku, kde v přízemí dochovaného západního ramene patrového ochozu kružby nebyly (fasáda patra se nedochovala), jsou obdobně jako zrekonstruovaný ochoz hradu Zvíkova pojaty některé mladší palácové stavby (např. Palazzo Pubblico v Sieně, hrady v Pavii a Malborku), ne vždy s odpovídající vnitřní dispozicí. Analogie pro kružby v arkádách přízemí, častěji s nízkou parapetní zdí, poskytují naproti tomu klášterní ambity, které jsou specifické funkčně i z hlediska architektonické tradice. Dosavadní výzkum zahrnuje názory vykládající přenos tohoto motivu na světskou architekturu převážně provozními důvody, ale také ideově, jako záměrnou sakralizaci, v daném případě manifestující posvátný charakter královské moci.¹⁰⁰

Ke kružbám se kromě jejich umístění do jednotlivých podlaží ochozu váží další nevyřešené otázky, mimo jiné, zda nebyly soustředěny pouze do křídel u reprezentačních prostor paláce, což naznačuje omezené množství dochovaných středověkých článků. V jižním křídle jsou z nich složeny dvě celé kružby a dvě kružby přibližně v rozsahu záklenků arkád, v severovýchodním křídle dvě celé kružby a jedna v rozsahu záklenku a části prutů [obr. 20]. Několik málo fragmentů kružeb se nachází v hradním lapidáriu. Články kružeb ve zbylých arkádách patra pocházejí až z Marchettiho rekonstrukce. O původnosti současného schématu kružeb nelze mít větší pochybnosti, třebaže dosud chybí přesné zaměření dochovaných originálních prvků. Jen v omezeném rozsahu se na kružbách projevují druhotné úpravy. Podlouhlé čtyřlísty ve vrcholech všech sedmi kružeb složených z původních kusů jsou na vnitřních bočních stranách mírně domodelovány maltou. Václav Mencl na základě spárořezu vyloučil završení středního pole otevřeným trojlístem.¹⁰¹ Ze spárořezu poškozených prutů není ani v jediném případě jistěji odvoditelná celková výška kružeb, což připouští jejich původní odlišné zapojení v celku fasád, a to s využitím parapetů, jak bylo naznačeno výše v souvislosti s ikonografií nádvoří v první čtvrtině 19. století (Janscha?), případně v oknech, jak předpokládala Dobroslava Menclová.

Závěr

Radikální rekonstrukci ochozu zvíkovského paláce v osmdesátých letech 19. století, vedenou vrchnostenským stavitelem Raimundem Marchettim, předcházela jeho méně

Obr. 20. Zvíkov, hrad, pohled na severovýchodní stranu nádvoří paláce, zdroj: NPÚ, GnŘ, foto: Jana Pařížková Čevonová, 2021

známá romantická obnova, probíhající od roku 1853 postupně za knížete Karla II. Schwarzenberga a jeho syna Karla III. Navázala na obnovený zájem o hrad přibližně od dvacátých let 19. století, kdy se o jeho zachování zasazovala Marie Anna ze Schwarzenbergu. Opraveny nebo znovu vzneseny byly při ní všechny arkády a klenební žebra přízemí ochozu. U jižního křídla byly postaveny tři arkády v patře v souvislosti s vytvořením přístupu do kaple. Rovnou korunu zdíva přízemí tehdy nahradil členitý obrys lomených záklenků arkád a do čtyřech z nich byly mezi lety 1853–1858 vloženy kružby sestavené z nalezených fragmentů. Už při této etapě obnovy zmiňují prameny doplňování chybějících architektonických článků. V čele oprav stáli stavitelé schwarzenberského orlického panství. V letech 1845–1866 to byl stavební inženýr Antonín Šiman (Anton Schimann), pravděpodobně autor nejstarších dochovaných plánů paláce v Třeboňském archivu, na něhož v letech 1866–1875 navázal stavební inženýr Jan Rajský. Podle ikonografie a písemných zpráv lze bezpečně usuzovat, že nejpozději v první čtvrtině 19. století nebylo dochováno patro ochozu. Připomínaly ho pouze fragmenty lomených oblouků přízedních žebířů, místy se zbytky klenebních kápí, a konzoly s výběhy žebířů. Z větších konstrukcí lze uvést torzo arkády či okna nad severovýchodním schodištěm a čtyři nejspíše druhotné opěráky při západním křídle. Arkádová chodba přízemí, u níž před rokem 1821 zaniklo jihovýchodní křídlo, je ve stejné době dobře doložena. V arkádách se tehdy nenacházely kružby. Dosavadní poznatky umožňují s velkou pravděpodobností předpokládat, že kružby přízemí nebyly součástí středověkého ochozu a jejich existence je nejspíše epizodou romantické obnovy. Při pozdější Marchettiho rekonstrukci bylo patro s výjimkou kleneb odvozeno z tvarosloví přízemí ochozu, čímž palácové nádvoří získalo dnešní charakteristickou podobu s identickými arkádami v obou úrovních. Přestože fasády patra ochozu nejsou blíže doloženy, umístění kružeb v patře s velkou pravděpodobností navazuje na raně gotické pojetí. Středověký původ lze předpokládat u obou známých schodišť paláce z nádvoří do patra, u nichž jsou zaznamenány žebrové klenby. Západní schodiště je takto zachyceno na vyobrazení z první čtvrtiny 19. století (L. Janscha?), ke klenbě schodiště severovýchodního křídla se vztahuje zejména Marchettiho projekt a Eckertova fotografie.

99 Srov. LÍBAL, D. (spolupráce LIŠKOVÁ, A.), [stavební rozbor a vyhodnocení], s. 213; LÍBAL, D. – LANČINGER, L., Zvíkov – arkádové nádvoří, s. 34.

100 Viz např. PRIX, D., Hlava první, s. 100. K přehledu názorů na vývoj arkádového ochozu v prostředí světské architektury zvl. DURDÍK, T., *Hrady kastelového typu*, s. 154–155. Srov. také MENCLOVÁ, D., *České hrady I*, s. 206.

101 ANM, fond Menclová, kart. č. 56, inv. č. 1249, plán č. 192/14.

Summary

The two-storey arcaded gallery, encircling the courtyard of the Royal Palace of the Zvíkov Castle, is one of the most impressive and significant works of early Gothic Premyslid architecture in terms of development. Its medieval appearance was obscured by extensive damage at the upper level and the subsequent complex reconstruction that took place in the 1880s, led by the establishment's master builder Raimund Marchetti. Based on the analysis of iconography and written sources, it was found that the radical reconstruction was preceded by a lesser-known Romantic restoration, which took place from 1853 under Prince Charles II of Schwarzenberg and his son Charles III. It followed the renewed interest in the castle from around the second decade of the 19th century, when Maria Anna of Schwarzenberg advocated its preservation. All the arcades and the arch ribs of the ground floor gallery were repaired or rebuilt. In the south wing, three arcades were built on the first floor in connection with the creation of access to the chapel. The straight wall coping of the ground-floor was then replaced by the broken outline of the arcades' ogive arches, four of which were inserted between 1853 and 1858 with traceries assembled from discovered fragments. The addition of missing architectural elements is already mentioned at this stage of the restoration by the sources. The builders of the Schwarzenberg Orlik estate were at the forefront of the repair works. Antonín Šiman (Anton Schimann), a civil engineer led the works between 1845-1866, and was probably the author of the oldest preserved plans of the palace, followed in 1866-1875 by the civil

engineer Jan Rajský. According to iconography and written records, it is safe to assume that the gallery floor was not preserved in the first quarter of the 19th century at the latest. Only fragments of the ogive arches of the front arch rib, in places with the remains of the vaulting, and the brackets with the ribs' abutments were reminiscent of it. Of the larger structures, the torso of an arcade or window above the north-east staircase and four – most likely secondary – buttresses in the west wing may be mentioned. At the same time the ground floor arcade is well documented, with the south-east wing having been lost before 1821. There were no traceries in the arcades at that time. The existing evidence makes it highly probable that the ground-floor traceries were not part of the medieval gallery; their existence is probably an episode of Romantic revival. In Marchetti's later reconstruction, the upper floor, with the exception of the arches, was derived from the morphology of the ground floor gallery, giving the palace courtyard its present characteristic form with identical arcades on both levels. The tracery recesses on the first floor most probably correspond to the early Gothic design. It is not clear what the original height of the members and the associated setting of the traceries in the windows or arcades with the parapet wall were. A medieval origin seems likely for both known staircases of the palace from the courtyard to the first floor. The western staircase is depicted in a picture from the first quarter of the 19th century (Lorenz Janscha). Related to Marchetti's project and Eckert's photograph is the staircase arch of the north-east wing.

Seznam použitých pramenů a literatury

Archivní a sbírkové fondy

Archiv hlavního města Prahy, Sběrka fotografií (1856–2014)

Archiv Národního muzea, fond Dobroslava a Václava Menclovi (1921–1976)

Muzeum města Prahy, Sběrka umění

Národní archiv, fond Památkový úřad Vídeň (1852–1918)

Národní galerie, Sběrka grafiky a kresby

Národní památkový ústav, generální ředitelství, spisový archiv stavebněhistorických průzkumů

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, fotoarchiv

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, spisový archiv stavebněhistorických průzkumů

Národní památkový ústav, územní památková správa v Českých Budějovicích, Státní zámek

Třeboň, mobiliární fond zámku Třeboň, ÚSKP ČR 51819/33-3948

Prácheňské muzeum v Písku

Státní oblastní archiv v Třeboni, Rodinný archiv Černínů z Chudenic, Jindřichův Hradec (1378–1945)

Státní oblastní archiv v Třeboni, Rodinný archiv Schwarzenberků, Orlik nad Vltavou (1539–1988)

Státní oblastní archiv v Třeboni, Schwarzenberská stavební správa Orlik nad Vltavou (1823–1948)

Státní oblastní archiv v Třeboni, Schwarzenberská ústřední kancelář Orlik nad Vltavou (1652–1948)

Státní oblastní archiv v Třeboni, Velkostatek Orlik nad Vltavou (1198–1948)

Strahovská knihovna, Grafická sbírka

Literatura a vydané prameny

BACHMANN, Erich, Architektur bis zu den Hussitenkriegen, in: *Gotik in Böhmen. Geschichte, Gesellschaftsgeschichte, Architektur, Plastik und Malerei*, SWOBODA, Karl M. (ed.), München 1969, s. 34–109.

BENÁK, Martin, *Aufschriften der Burgruine Klingenberg. Náписы pozůstalé na zříceninách hradu Zvíkovského*, Warważow 1858, rukopis uložený v Státním oblastním archivu v Třeboni, fond Velkostatek Orlik nad Vltavou, inv. č. 4663, kniha č. 2200.

BENEŠ, František Xaver, Zvíkov, *Světlozor*, 1873, roč. 7, příloha k č. 22, s. 261–262.

BERNAU, Friedrich, *Album der Burgen und Schlösser im Königreiche Böhmen* 1, Saaz 1881.

BEZECNÝ, Zdeněk, Schwarzenbergové a jejich Orlik v 19. století, *Jihočeský sborník historický* 1999, roč. 68, s. 129–145.

BEZDĚKA, Franz Rudolf, Correspondenzen. Písek, *Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, 1858, roč. 3, č. 10, s. 278.

ČECHURA, Jaroslav – RYANTOVÁ, Marie, Stavební činnost na Zvíkově v letech 1431–1472, *Castellologica bohémica*, 1989, roč. 1, s. 35–66.

Čechy společnou prací spisovatelů a umělců českých II. Vltava, Praha 1884.

DENKSTEIN, Vladimír, Zvíkov, Praha 1942 (= Poklady umění v Čechách a na Moravě 50).

DOBEŠ, Adam, Eugen Karel Czernin (1796–1868) a Schwarzenbergové, in: *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, GAŽI, Martin (ed.), České Budějovice 2008, s. 439–452.

DUDÁČEK, Karel, *Schwarzenberská stavební správa Orlik nad Vltavou (1743)1823–1948*. Inventář II/T 58 (inventář Státního oblastního archivu v Třeboni), Třeboň 1990.

DURDÍK, Tomáš, Hrad na Písecku – Die Burgen in der Gegend von Písek, in: *Hrady, hrádky a tvrze na Písecku*, DURDÍK, Tomáš – KAŠIČKA, František – NECHVÁTAL, Bořivoj, Písek 1995, s. 5–192.

DURDÍK, Tomáš, *Hrady kastelového typu 13. století ve střední Evropě*, Praha 1998.

DURDÍK, Tomáš, Zvíkov hrad, in: *Vybrané středověké památky Prácheňska*, DURDÍK, Tomáš – ADÁMEK, Jan – FRÖHLICH, Jiří – CHOTĚBOR, Petr, Praha 1998 (= Vlastivědná knihovnička Společnosti přátel starožitností 6), s. 19–54.

DURDÍK, Tomáš, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2000, s. 633–636.

GERLE, Wilhelm Adolph – WÜRBS, Carl, *Bilder aus Böhmens Vorzeit*, Prag 1842.

GLASER, C. A., Die Ruine Klingenberg in Böhmen, in: *Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten verbunden mit Novellen, Sagen und Geschichten, wie auch beigefügten Tableaux, Steinstichen, Karten, Planen und Musikalien* 20, Neue Folge 4, MEDAU, Carl Wilhelm (ed.), Wien – Prag 1840, s. 254–255.

GROSSING, F. R., Das Schloß Klingenberg auf der dem Feldmarschall Fürst zu Schwarzenberg Durchl. gehörigen Herrschaft Worlik in Böhmen, *Wiener Zeitschrift für Kunst, Literatur, Theater und Mode*, 1817, č. 100, 13. 12., s. 407–410.

GRUEBER, Bernhard, Charakteristik der Baudenkmale Böhmens, *Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, 1856, roč. 1, č. 10, October, s. 189–200, č. 11, November, s. 213–222.

GRUEBER, Bernhard, *Die Kaiserburg zu Eger und die an dieses Bauwerk sich anschliessenden Denkmale*, Prag 1864 (= Beiträge zur Geschichte Böhmens III/II).

GRUEBER, Bernhard, *Die Kunst des Mittelalters in Böhmen 2. Die Zeit des Übergangsstiles und der Frühgotik (1230–1310)*, Wien 1874.

HEBER, Franz Alexander, *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser* 2, Prag 1844.

HEBER, František Alexandr, *České hrady, zámky a tvrze* 3, Praha 2008.

HOUŠKA, Josef V., Návštěva na Zvíkově, *Památky archaeologické a místopisné*, 1855, roč. 1, seš. 5, 236–237.

CHINI, Christine, Studien zur ehemaligen Minoritenkirche von Stein an der Donau, in: *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich*, 1999, roč. 65, s. 53–122.

JANÁK, Ladislav, Zvíkov, Milevsko 1931.

KESNEROVÁ, Gabriela, Navrátilovy kresby, in: *Josef Navrátil. Obrazy a kresby* (kat. výst.), Národní galerie v Praze, Palác Kinských, říjen – prosinec 1965, Praha 1965, s. 8–10.

KUTHAN, Jiří, Hrad Zvíkov za vlády posledních Přemyslovců, *Jihočeský sborník historický* 1973, roč. 42, č. 2, s. 65–76, č. 3, s. 113–125.

KUTHAN, Jiří, *Gotická architektura v jižních Čechách. Zakladatelské dílo Přemysla Otakara II.*, Praha 1975.

KUTHAN, Jiří, Zvíkov. *Dějiny a umělecké památky hradu*, České Budějovice 1987.

KUTHAN, Jiří, *Zakladatelské dílo krále Přemysla Otakara II. v Rakousku a ve Štýrsku*, Praha 1991.

KUTHAN, Jiří, *Česká architektura v době posledních Přemyslovců*, Vimperk 1994.

KUTHAN, Jiří et al., *Dílo knížat a králů z rodu Přemyslovců*, Praha 2018.

LAVIČKA, Roman, Královský palác, in: LAVIČKA, Roman – ČAPEK, Ladislav – FRÖHLICH, Jiří et al., *Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců*, České Budějovice 2016, s. 31–53, 62–71.

Letem českým světem. Půl tisíce fotograf. pohledů z Čech, Moravy, Slezska a Slovenska, Praha 1898.

LÍBAL, Dobroslav – SVOBODA, Emanuel – MALÝ, Jaromír, Zvíkov. *Státní hrad a okolí*, Praha 1955 (= Publikace Státní památkové správy 11–6).

LÍBAL, Dobroslav, Jiří Kuthan, Gotická architektura v jižních Čechách, *Akademia Praha* 1975 (rec.), *Umění*, 1976, roč. 2, č. 6, s. 565–566.

LÍBAL, Dobroslav, *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*, Praha 2001.

LÍBAL, Dobroslav – LANCINGER, Luboš, Zvíkov – arkádové nádvoří paláce a jeho přestavba v osmdesátých letech minulého století, *Castellologica Bohemica*, 1996, roč. 5, s. 23–34.

LÍBAL, Dobroslav – LIŠKOVÁ, Alena, *Hrad Zvíkov. Stavebně historický průzkum Královského paláce. Dílčí zhodnocení nálezu vnitřního nádvoří*, Praha 1977, strojopis uložený v archivu NPÚ GnŘ, bez inv. č.

MENCLOVÁ, Dobroslava, *České hrady I*, Praha 1972.

MÜLLER, Friedrich, *Die Künstler aller Zeiten und Völker II*, Stuttgart 1857.

PRIX, Dalibor, Hlava první. 796–1310, in: *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada. Architektura*, KRATOCHVÍL, Petr (ed.), Praha 2009, s. 7–104.

PRIX, Dalibor, Královské hrady, in: *Dějiny v českých zemích 800–2000*, PETRASOVÁ, Taťána – ŠVÁCHA, Rostislav (edd.), Praha 2017, s. 124–125.

Sl., VI., Zvíkov, *Světlozor*, 1878, roč. 12, č. 15, 12. 4. , s. 190, obr. na s. 184–185.

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze království českého XI*. Prácheňsko, Praha 1897.

SOUKUP, Josef – WIRTH, Zdeněk, Zvíkov, *Památky archaeologické a místopisné*, 1909, díl XXIII, seš. VII–VIII, s. 457–548.

SCHOTTKY, Julius Max, Die Burg Klingenberg, *Monatschrift der Gesellschaft des vaterländischen Museums in Böhmen*, 1828, roč. 2, October, s. 303–329.

SOUKUP, Josef, *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století XXXIII, Politický okres Písecký*, Praha 1910.

TOMAN, Hugo, Archeologické procházky po jižních Čechách (dokončení), *Památky archaeologické a místopisné*, 1857, roč. 2, seš. 8, s. 358–362.

TYL, František, *Paměti Zvíkovské, obraz dějepisný a místopisný Zvíkova, hradu i panství*, Praha 1888.

VARHANÍK, Jiří, Hlízová věž hradu Zvíkova, *Průzkumy památek*, 2000, roč. 7, č. 1, s. 15–32.

VARHANÍK, Jiří – ZAVŘEL, Jan, K morfologii a petrografii raně gotické výstavby hradu Zvíkova, *Památky a příroda*, 1986, roč. 11, č. 2, s. 65–71.

VARHANÍK, Jiří – ZAVŘEL, Jan, Nové nálezy architektonických článků z 13. století na hradě Zvíkově, *Památky a příroda*, 1989, roč. 14, č. 7, s. 457–462.

VOSTŘELOVÁ, Věra, *Zkamenělá hudba. Tvorba architekta Bernharda Gruebera 1806–1882*, Praha 2018.

ZIBRT, Čeněk, Z dějin zámku a panství Zvíkova, *Časopis Musea Král. Českého*, 1908, roč. 83, sv. 1, s. 76–117.

Internetové zdroje

<https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-TX-199807167> [1. 7. 2022]

Mgr. Marek Pařízek (nar. 1976)

Národní památkový ústav, generální ředitelství
parizek.marek@npu.cz

ORCID ID: 0000-0002-5455-0433

Historik umění a památkář. Absolvent oboru teorie a dějiny výtvarných umění na Katedře dějin umění Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci u prof. Iva Hlobila. Od roku 2008 zaměstnán v Národním památkovém ústavu, v současnosti na generálním ředitelství v oddělení výzkumů a průzkumů.

Mgr. et Mgr. Jana Pařízková Čevonová, Ph.D. (nar. 1976)

Národní památkový ústav, generální ředitelství
cevonova.jana@npu.cz

ORCID ID: 0000-0002-3241-4393

Historička umění a památkářka. Studovala obor teorie a dějiny výtvarných umění na Katedře dějin umění Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, kde obhájila disertační práci. Od roku 2005 pracuje v Národním památkovém ústavu, nejdříve na územním odborném pracovišti v Brně a od roku 2007 na generálním ředitelství, nyní v oddělení výzkumů a průzkumů.

Špitály ve Vyšším Brodě

Historické stavby v kontextu několikasetletých dějin charity a památkové péče druhé poloviny 20. století

Hospitals in Vyšší Brod

Historical Buildings in the Context of Several Centuries of the History of Charity and Conservation in the Second Half of the 20th century

Roman Lavička – Jarmila Hansová

Abstrakt: Cílem této práce je představit vývoj obou vyšebrodských špitálů po stránce jejich stavební historie a alespoň v jejich nejdůležitějších charakteristikách a funkcích je zařadit do rámce širšího společenského kontextu od středověku až po 20. století. Jedna z hlavních badatelských otázek přitom směřovala k interpretaci funkce dvojice těchto zařízení (jednoho klášterního a jednoho městského) v 16. až 19. století. Při řešení bylo použito zejména ikonografických i písemných pramenů vázaných na cisterciácký klášter a městečko Vyšší Brod. V závěrečné části textu se autoři zaměřili na osudy historických budov ve 20. století a úsilí pracovníků památkové péče o záchranu městského špitálu, který však v šedesátých letech nakonec podlehl demolici.

Klíčová slova: Vyšší Brod; sociální instituce; špitály; středověk; raný novověk; 20. století; památková péče

Článek vznikl v rámci dílčího cíle „Tematické průzkumy památek“ financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace (IP DKRVO).

Abstract: The aim of this thesis is to present the development of the two Vyšší Brod hospitals in terms of their building history and to place them, at least in their most important characteristics and functions, in the context of the wider social context from the Middle Ages to the 20th century. One of the main research questions was to interpret the function of both of these institutions (one monastic and one urban) in the 16th to 19th centuries. The research was based mainly on iconographic and written sources related to the Cistercian monastery and the little town of Vyšší Brod. In conclusion of the text, the authors focus on the history of historical buildings in the 20th century and the efforts of the conservationists to save the town hospital, which eventually succumbed to demolition in the 1960s.

Keywords: Vyšší Brod; social institutions; hospitals; Middle Ages; early modern age; 20th century; heritage preservation

The article was written within the framework of the sub-objective „Thematic Surveys of Heritage“ funded by the Institutional Support for the Long-Term Conceptual Development of a Research Organisation of the Ministry of Culture of the Czech Republic).

Městečko Vyšší Brod vzniklo někdy v první polovině 13. století na horním toku Vltavy při česko-rakouské zemské hranici. Přibližně ve stejné době založili páni z Rožmberka nedaleko výše položeného brodu při soutoku Vltavy a Menší Vltavice cisterciácký klášter osazený roku 1259 mnichy z mateřského kláštera v hornorakouském klášteře Wilhering. Nové opatství sloužilo jako nekropole zakladatelského rodu až do jeho vymření roku 1611. Z našeho pohledu je neméně důležité, že bylo vrchností pro blízké městečko a další sídelní lokality na jeho panství. Klášter, respektive jeho donátoři z rodu Rožmberků stáli v polovině 14. století u zrodu nejstaršího zdejšího špitálu. Také blízké poddanské městečko, které se utěšeně rozvíjelo nejen díky dálkové cestě, ale i klášterní vrchnosti, mělo svůj vlastní špitál nejpозději od konce středověku. Oba špitály sice dnes již neslouží svému účelu, ten měšťanský dokonce zanikl, přesto jejich staletí trvající existence zanechala v regionálních dějinách nesmazatelnou stopu.

V prostoru jihozápadních Čech a Moravy se setkáváme s vlnou zakládání špitálů ojediněle už ve 13. století, kdy souvisí s rytířskými řády (Jindřichův Hradec kolem 1255). Ve 14. století se špitály objevují hojněji – Plzeň (kolem roku 1320 s kaplí sv. Máří Magdaleny), České Budějovice (před rokem 1327 s kaplí sv. Václava), Český Krumlov (před rokem 1334 s kaplí sv. Jošta; druhý před rokem 1400 s kaplí sv. Alžběty), Švihov (kolem

